

АГАР ЖАМИЯТ ҲАЁТИНИНГ ТАНАСИ ИҚТИСОДИЁТ БЎЛСА, УНИНГ ЖОНИ ВА РУҲИ МАЪНАВИЯТДИР

Равшан Хидоят

Жиззах политехника институти
«Иқтисодиёт ва менежмент» кафедраси, и.ф.н.доцент
rxidoyatov@mail.ru

Аннотация:

Инсониятнинг ейиш-ичиш, кийиш-кийиниш сингари табиий майллардан, умуман айтганда моддий дунёсидан ташқари барча фаолияти маънавият билан, маданият ва маърифат билан боғлиқ. Чунки, ўша моддий неъматларни яратмоқ, юзага чиқармоқ учун ҳам одамларда маънавият бўлмоғи лозим. Моддий эҳтиёжлар маънавий майллар билан бирлашгандагина, бир-бирини бойитгандагина бир бутунлик, мукамаллик касб этади.

Калит сўзлар:

Маънавият, маърифат, маданият, иқтисодиёт, эркин бозор, демократик давлат, фуқаролик жамияти, онг, тафаккур, дунёқараиш, фуқаролик савияси, бурч, мустақил фикрлаш, юксалиш.

Абстрактный:

Помимо естественных склонностей, таких как еда, питье, одевание и материальный мир в целом, вся деятельность человека связана с духовностью, культурой и просвещением. Потому что для того, чтобы создавать эти материальные блага, люди должны обладать духовностью. Только когда материальные потребности соединятся с духовными наклонностями, когда они обогатят друг друга, они достигнут единства и совершенства.

Ключевые слова:

Духовность, Просвещение, Культура, Экономика, Свободный рынок, Демократия, Гражданское общество, Сознание, Мысль, Мировоззрение, Цивилизованность, Долг, Независимое мышление, Возвышение.

Abstract:

Apart from natural inclinations such as eating, drinking, dressing and the material world in general, all human activities are associated with spirituality, culture and enlightenment. Because in order to create these material benefits, people must have spirituality. Only when material needs unite with spiritual inclinations, when they enrich each other, will they achieve unity and perfection.

Keywords:

Spirituality, Enlightenment, Culture, Economics, Free Market, Democracy, Civil Society, Consciousness, Thought, Worldview, Civility, Duty, Independent Thinking, Elevation.

Кириш. Биз бугун мустақил давлат ва жамият қуриш, халқимиз учун ҳеч кимдан кам бўлмаган фаровон ҳаёт барпо этиш йўлида тарихан қисқа даврда ҳақиқатдан ҳам ўн йилларга, балки асрларга тенг келадиган йўлни – масофани босиб ўтдик, десак, асло муболаға бўлмайди.

Тадқиқот материаллари ва услуби. Ўз вақтида, бизнинг тақдиримиз ҳал бўлаётган ўта оғир ва хатарли бир замонда, турли хомхаёллардан воз кечиб, бизга кўрсатилган тазйиқ ва зўравонликларга қарамасдан, бугунги кунда дунёда тараққиётнинг “ўзбек модели” деб тан олинган, демократик давлат, эркин бозор иқтисодиётини шакллантириш, халқимизнинг ҳаёт даражасини муносиб босқичга кўтариш бўйича чуқур ўйланган ривожланиш йўлимизни қатъий белгилаб олганимиз, ҳеч шубҳасиз, том маънода тарихий ютуғимиз бўлди. Шунинг учун ҳам, “Тараққиётнинг “ўзбек модели”ни амалга ошириш ва замонавий давлат барпо этиш борасидаги стратегик тамойилларга биз ўз ишимизда доимо суянамиз. Бу тамойиллар Ўзбекистонда бундан буён ҳам сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ўзгаришларни таъминлашнинг мустаҳкам пойдевори ҳисобланади”, - деб таъкидлаган эди Шавкат Мирзиёев.

Ислохотларнинг машҳур беш тамойилига асосланган бу тараққиёт модели, аввало биз танлаган тадрижий – эволюцион йўл нақадар тўғри ва самарали эканини бугун ҳаётимизнинг ўзи амалда исботлаб бермоқда.

Шунингдек, 2022 - 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси ва уни «Инсон кадрини улуғлаш ва фаол маҳалла йили»да амалга оширишга оид давлат дастурига мувофиқ: инсон кадрини юксалтириш ва эркин фуқаролик жамиятини янада ривожлантириш орқали халқпарвар давлат барпо этиш, мамлакатимизда адолат ва қонун устуворлиги тамойилларини тараққиётнинг энг асосий ва зарур шартига айлантириш, миллий иқтисодиётни жадал ривожлантириш ва юқори ўсиш суръатларини таъминлаш, маънавий тараққиётни таъминлаш ва соҳани янги босқичга олиб чиқиш алоҳида вазифа сифатида белгиланган [1].

Мамлакатимиз тарихан қисқа муддатда бир вақтлар иқтисодиёти бирёқлама ривожланган, асосан пахта хомашёси етказиб беришга мослашган, пахта яккаҳоқимлиги ҳалокатли тус олган, собиқ СССР таркибида аҳолининг ҳаёт даражасини ифодалайдиган кўрсаткичлар бўйича энг орқа ўринда, жар ёқасида турган қашшоқ ўлкадан бугунги кунда тез ва барқарор суръатлар билан, аввало, замонавий тармоқлар ҳисобидан ривож топаётган, халқаро майдонда ўзига муносиб ўрин эгаллаётган мамлакатга айланиб бораётгани кўпгина яқин ва узоқ кўшниларимизни ҳайратда қолдирмоқда.

Таҳлил ва натижалар. Ҳақиқатдан ҳам, бир ўйлаб кўрганда – биз кеча ким эдигу бугун ким бўлдик, деган саволни ўзимизга бериб, кечаги ҳаётимизни

бугунги ҳаётимиз билан қиёслаганда, содир бўлаётган туб ўзгаришларнинг маъно – мазмунига етиб боргандагина кўп нарса бизга яққол аён бўлади.

Ўзлигимизни англаб, юртимизнинг, тақдиримизнинг том маънода эгаси бўлиб, эркин ва озод ҳаёт кечиришнинг ҳақиқий аҳамияти ва моҳиятини чуқур тушуниб олган заҳматқаш, мард ва матонатли халқимизнинг фидокорона меҳнати билан амалга оширилаётган оламшумул ишлар, мамлакатимиз, шаҳар ва қишлоқларимизнинг қиёфаси тубдан ўзгаргани, ҳаётимиз тобора фаровон бўлиб бораётганини сезмаслик, кўрмаслик ва кузатмасликнинг ўзи қийин, деб ўйлайман.

Бундай ютуқ ва марраларнинг асосий омили ва мезонини биз аввало одамларимизнинг онгу тафаккури, дунёқараши тобора ўзгариб, уларнинг сиёсий фаоллиги, ҳуқуқий маданияти, фуқаролик савияси ва бурчи юксалиб бораётганида кўрамиз. Энг муҳими, эски, ўзини оқламаган тизимнинг қолип ва ақидаларидан холи бўлган, мустақил фикрлайдиган, чет мамлакатлардаги тенгдошлари билан беллашувга тайёр, Ватанимизнинг эртанги кунини учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир бўлган куч – ёшларимиз майдонга чиқаётганида бу ҳақиқатни яққол англамоқдамиз.

Айни шулар ҳисобидан биз дуч келган оғир синов ва муаммоларга, жаҳон миқёсидаги пандемия муносабати билан глобал иқтисодий инқироз давом этаётганига қарамасдан, дунёнинг санокли давлатлари қаторида Ўзбекистоннинг ялпи ички маҳсулоти 2023 йилнинг ўтган 9 ойи давомида 5,8 фоиздан зиёд ўсди. “Ўзбекистон-30” стратегиясида ялпи ички маҳсулот ҳажмини 160 миллиард долларга ва аҳоли жон бошига даромадларни 4 минг долларга етказиш кўзда тутилган. Яъни 2030 йилга қадар иқтисодиёт ҳажмини 2 баробар ошириш ва “даромади ўртачадан юқори бўлган давлатлар” қаторига кириш кўзда тутилмоқда.

Мустақил тараққиёт йилларида Ўзбекистонимизнинг иқтисодиёти 6 карра, аҳоли даромадлар жон бошига ўртача 9 баробардан зиёд ўсганини, мамлакатимиз аҳолиси шу даврда 1,6 мартадан зиёд кўпайиб, 2023 йилнинг 1 октябрида 36,6 миллион кишини ташкил этганини инобатга оладиган бўлсак, очиғини айтганда, биз эришган ютуқларни базан одамлар тасаввур қилиши ҳам қийин бўлмоқда [5, 9].

Бизнинг бош стратегик мақсадимиз ҳуқуқий демократик давлат, эркин фуқаролик жамияти куришдир. Бу борада мустақилликка эришган даврдан бери катта ютуқларга эришдик. Биз моддий ҳаётимиз асоси- иқтисодиётни жаҳон иқтисодий тизимига мос, уйғун шаклни, бозор иқтисодиёти муносабатлари шаклини танладик, иқтисодий муносабатларнинг мазкур шаклини танлашдан мақсад ялпи фаровонликни таъминлаш, жаҳон иқтисодиёти даражасига чиқиш,

қолаверса, соғлом рақобат негизида чинакам ижтимоий адолатни қарор топтиришдан иборат.

Бундан шу нарса маълумки, гап яна халқ манфаатига, оддий фуқаро манфаатига келиб тақалаётир. Демак, бозор иқтисодиётининг салбий томонларига урғу бериш бемаънилиқдан бошқа нарса эмас.

Инсониятнинг ейиш-ичиш, кийиш-кийиниш сингари табиий майллардан, умуман айтганда моддий дунёсидан ташқари барча фаолияти маънавият билан, маданият ва маърифат билан боғлиқ. Чунки, ўша моддий неъматларни яратмоқ, юзага чиқармоқ учун ҳам одамларда маънавият бўлмоғи лозим. Моддий эҳтиёжлар маънавий майллар билан бирлашгандагина, бир-бирини бойитгандагина бир бутунлик, мукамаллик касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 2021 йилнинг 19 январь куни маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш, бу борада давлат ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтириш масалалари бўйича ўтказилган видеоселектор йиғилишида **“Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир”**, - деб таъкидлаган эди. Демак, биз янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, қуйидаги иккита эгизак устунга таянишимиз лозим. **Биринчиси**, бозор иқтисодиётига асосланган кучли иқтисодиёт. **Иккинчиси**, миллий кадриятларимизга асосланган кучли маънавият.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, иқтисодий ҳаётимиздаги бази эркинликлар кишиларимизда худбинлик ҳиссини кучайтириб юборади. Базилар Ватан истиқболи, халқ фаровонлигини ўйлаш ўрнига ўзининг маънфаатию - ҳамёнини қаппайтиришдан бошқасини ўйламай кўяди. Айримларнинг кўлига озгина пул тушса бас, босар-тусарини билмай қолиб, ночор қариндош-уруғ, ошна-оғайнилари хам танймай қолади. Уларнинг оғирини енгил қилиб савоб олиш ўрнига, хашаматли уйлар қуриб, кўша-кўша машиналар олиб одамларга кўз –кўз қилади.

Камтар, нсофли, диёнатли, одамлар халқимиз орасида бой одамларнинг кўпайишидан кувонади. Чунки, бойлар кўпайса, камбағал қариндошига, кўли калта кўшнисига, етим-есир, бева –бечораларга қарашади. Уларга ёрдам кўлини чўзади.

Маънавияти юксак, одоб-ахлоқли, маърифатли кишиларгина элим деб, юртим деб яшайди, бировларга ҳиммат, мурувват кўрсатишни, ёрдамга мухтож кишиларга кўмак бериш ва тўғри йўл кўрсатишни ўзи учун бахт, савоб деб билади. Юксак маънавият соҳиби бўлган кишилар бошига мушкул иш тушган кишининг мушкулени осон қилади, дардига малҳам бўлади, ҳожатини чиқаради. Маънавиятли, маърифатли кишиларда миллий ғурур, миллий ифтихор

туйғулари, орият кучли бўлади. Ана шундай фазилатларга эга бўлган кишилар, ўз миллати, эл-улуси, қариндош-уруғи манфаати, шарафини ҳимоя қилишни ўзи учун бурч деб билади. Ватанига хавф туғилса, унинг ҳимояси йўлида мол-дунёсини, ҳатто, жонини ҳам аямасдан фидоийлик ва қаҳрамонлик наъмуналарини кўрсатади.

Шунинг учун ҳам истиқлолнинг дастлабки кунлариданоқ маънавиятга катта эътибор қаратилганлиги бежиз эмас. Биринчи Президентимиз Ислон Каримов шундай фикрларни билдирган эдилар. “Маънавият инсонга ҳаётда барқарорлик бағишлайди, унинг қарашлари шунчаки бойлик орттириш йўлида кун кўришга йўл қўймайди., фожеалар вақтида омон сақлаб қолади ва моддий қийинчиликлар даврида иродани мустаҳкамлайди... Маънавиятда инсоннинг иймони, эътиқоди, ахлоқи, ҳаётининг маъносини қандай тушиниши, унинг ички дунёси намоён бўлади. Ватан, халқ олдидаги бурчни англаш ҳам юксак маънавият белгисидир. Маънавий баркамол инсон ўзининг савобли ишлари билан кечирган ҳаётдан рози кетади” [6,].

Маънавият жамият билан ўзаро боғлиқ ҳолда таркиб топар экан, жамият ҳаётининг рунлари бўлмиш ижтимоий-иқтисодий ҳодисаларга қаттиқ боғланган бўлади. Маънавият энг аввало, жамиятнинг иқтисодиёти билан узвий боғланган. Иқтисодиёт ва маънавият инсон ва жамият ҳаётининг ўзаро ажралмас, бир-бирини тўлдирадиган, ўзаро таъсир ва акс таъсир этадиган икки томони, икки қиррасидир.

Жамият тараққиёти ана шу икки томоннинг ўзаро бирлиги ва алоқадорлиги асосида амалга ошади. Агар жамиятда иқтисодиёт раванқ топган, мол-мулкчилик таъминланган бўлмаса, маънавият ўз-ўзидан пасайиб кетади. Ўз навбатида маънавият барқарор бўлмаган жойда моддий бойликларни ишлаб чиқариш ва истеъмол қилиш маъданияти ҳам юксак бўлмайди. Мамлакатимиз фуқаролари олдида турган ислохотлар жараёнида ана шу жиҳатлар кўзда тутилган. Ишлаб чиқаришни, умуман иқтисодиётимизни тараққий эттириш билан бир қаторда халқимизнинг умуммаданиятини юксалтиришга оид қатор тадбирларнинг амалга оширилаётгани бунинг ёрқин далилидир. Маънавиятнинг иқтисодиётга бевосита боғлиқлиги барчамизга маълум. Инсон жамиятдан фақат ўмаришни ўйласа, шахсий манфаатдорлик эл-юртга наф келтириш асосида қурилмаган бўлса, хатти-ҳаракатлари натижасида Ватанга, халқига ҳиёнат бўлиб чиқса, буларнинг ҳаммаси маънавий муҳитнинг бузилганлигидир.

Халқимиз орасида бировларга зарари тегмай, бошқаларнинг ризқига кўз олайтирмай, покиза яшаб келаётган инсонлар кўп. Тўғриси, жамият мана шундай бамаъни одамлар билан нафас олади. Дунёдаги асл моддий ва маънавий бойликлар ҳам ана шу танги, ҳалол, қаноатли, камсуқум, бир сўз билан айтганда,

маънавиятли одамлар меҳнати эвазига яратилаётгани ҳеч кимга сир эмас. Агар эртага бугундан яхшироқ яшашни истасак, бугун кечагидан кўпроқ самарали меҳнат қилишимиз лозим. Бундан бошқа йўл бўлиши мумкин эмас. Акс ҳолда биримиз икки бўлмай замондан орқада қолиб кетаверамиз. Шунинг учун И.Каримов таъкидлаганидек, “Маънавият ишларини йўлга қўймасдан туриб, иқтисодий юксалишларга эришиш қийин. Зеро, юксак маънавиятли бўлмаган халқнинг келажаги ҳам йўқ” [7, 3].

Кўпчилигимиз аксарият ҳолларда қорин қайғуси билан банд бўлиб, кўнгил тўқлиги, кўнгил мулкни унутиб қўямиз. Айниқса, фақат мол-мулк, моддий неъматларга ружу қўйган одам аста-секин маънавий қашшоқлашади, кўнгли дағал тортиб, қалби қотиб, шафқатсиз, бағритош кимсага айланади. Вақт ўтиши билан ўша маънавиятдан маҳрум бўлган кимса моддий бойликлардан ҳам жудо бўлади. Сабаби, моддий мулк билан маънавий мулк инсон тирикчилигининг қўш қанотидир. Шахс маънавий баркамолликсиз комил инсон сифатида юксакларга парвоз қила олмайди. “Ҳаракатда баракат” деган ибратли гапни кўп такрорлаймиз ва афсуски, кўпчилигимиз шу иборага амал қилмаймиз. Аксинча ўнғайироқ йўллари қидирамиз.

Хулоса ва таклифлар. Маънавият соҳасида қилинган ишлардан кўра қилиниши лозим бўлган ишларимиз кўпроқдир, маънавий камчиликларимиз иқтисодиёт соҳасидаги муаммоларимиздан ортиқ бўлса ортиқдирки, асло кам эмас.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Олий Мажлисга қилган Мурожаатномасида таъкидлаганидек, “Ҳаёт олдимизга яна қанча синов ва муаммоларни қўйиши мумкин ва биз ҳар қандай ҳолатга тайёр туришимиз зарур. Лекин қанчалик қийин ва мураккаб бўлмасин, демократик ислохотлар йўлидан ҳеч қачон ортга қайтмаймиз. Олдинга, фақат олдинга қараб борамиз. Ва биз бунга ҳар томонлама қодирмиз. Чунки бугунги халқимиз – кечаги халқ эмас. Бугунги Ўзбекистон ҳам – кечаги Ўзбекистон эмас”...

Ҳеч шубҳасиз, ўз кучимиз ва имкониятларимизга бўлган ишонч Учинчи Ренессанс пойдеворини яратишдек эзгу мақсад йўлида бирлаштириб, янада кучли ва мустақкам қилмоқда. Бу интилишлар улкан амалий ишларга айланиб, буюк халқ ҳаракати тобора кенгайиб бормоқда. Бундай қудратли сафда бўлишнинг ўзи катта бахт, катта шарафдир” [2].

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2022 йил 28 январдаги «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тарақиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сон Фармони. Lex.uz.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2023 йил 11-сентябрдаги ПФ-158-сонли фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Олий Мажлисга қилган Мурожаатномаси. “Халқ сўзи” 2020 йил 30 декабрь.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947 –сонли Фармони. // “Халқ сўзи”, 8 февраль 2017 йил.
5. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008 йил. -174 бет.
6. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш – давр талаби. Т.5. – Тошкент: Ўзбекистон, 1997. – 384 бет.
7. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси / Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг 2010 йил 12 ноябрь куни бўлиб ўтган қўшма мажлисидаги маъруза. Тошкент-“Ўзбекистон”- 2010 йил
8. Алиев Ғ. “Етук мутахассислар мамлакат истиқболи”. “Жамият ва бошқарув” 2009 йил. № 3-сони 5 бет.
9. Хошимов Н. “Раҳбар сиёсий маданияти ва бағрикенглик”. “Жамият ва бошқарув” 2009 йил. № 3-сони 7 бет.
10. А.Ражабов “Мутахассис комил инсон бўлсин”. “Мулоқот” журнали 2003 йил № 6.
11. Ф.Равшанов. “Темур тузуклари”да раҳбар танлаш тамойиллари”. “Фуқаролик жамияти” журнали 2005 йил № 1.
12. М.Қуронон “Фуқаролик жамияти-маърифат маҳсули”. “Фуқаролик жамияти” журнали 2004 йил № 1. 30-34 бетлар.
13. Р.Хидоятон “Маънавиятсиз – иқтисодий юксалтириб бўлмайдн”. Министерство Транспорта Республики Узбекистан Ташкентский транспортный университет при поддержке: Исполнительного комитета стран СНГ- координационное транспортное совещание государств-участников СНГ. Международная научно-техническая конференция “Транспорт: актуальные задачи и инно

14. Хидоятов, Р., Хакимов, О., & Исакобулов, Р. Ю. (2016). Духовная просвещенность руководителя: проблемы и их решения. *Молодой ученый*, (7-2), 96-99. вации”. Тошкент 22 апреля 2021г.

15. Хидоятов, Р., & Тўхтаев, З. (2022). НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ НОВОЙ УЗБЕКСКОЙ ЭКОНОМИКИ. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 35.

16. ХИДОЯТОВ, Р. (2023). МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИНГ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА МУҲИМ ОМИЛ.

17. Umarova, Z. O., & Obidova, F. Y. (2021). MANAVIY QADRIYATLARIMIZ-MILLIY TARBIYA OMILI. *Global Science and Innovations: Central Asia* (см. в книгах), 5(1), 137-140.